

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 801.81:398“18/19”(477.43/44)(049.32)

Александрова Г. О.,
доктор філологічних наук,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ ПОДІЛЛЯ

Рецензія на монографію О. Шалак “Український фольклор Поділля в записах і дослідженнях ХІХ – початку ХХ століття” (Київ : Освіта України, 2014. – 464 с.)

Проблема вивчення історії фольклористики, зокрема на регіональному матеріалі, досить актуальна. Таке дослідження дає змогу ретельно проаналізувати розвиток науки про народну творчість, схарактеризувати постаті збирачів, дослідників фольклору, визначити етапи, тенденції, напрями розвитку фольклористики як науки, формування її наукових засад.

Монографія Оксани Шалак, кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України “Український фольклор Поділля в записах і дослідженнях ХІХ – початку ХХ століття” звернена до питання, що досі формулювалося тільки побіжно. На основі текстологічного аналізу рукописів, застосовуючи порівняльно-історичний метод, методологію персонцентризму, авторка досліджує манеру записування збирачів фольклору Поділля, аналізує тематику та спрямування досліджень усної традиційної культури подолян упродовж ХІХ – початку ХХ ст. Робота чітко структурована і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, умовних скорочень назв джерел, іменного та географічних покажчиків. У вступі О. Шалак обґрунтувала актуальність та наукову новизну дослідження, звернула увагу на практичне й теоретичне значення одержаних у процесі роботи результатів.

У першому розділі “Українські фольклористи – дослідники Поділля: від спорадичної фіксації до системного вивчення” розглянуто спадщину фольклористів К. Шейковського, А. Димінського, С. Руданського, А. Свидницького, Ю. Сіцінського, В. Боржковського, С. Венгржиновського та ін. збирачів і дослідників українського фольклору Поділля, визначено основні напрями розвитку фольклористики на Поділлі ХІХ – початку ХХ ст. Авторка проаналізувала ступінь точності записів, докладність паспортизації, увагу до варіантів, спосіб фіксації (під час співу, завдяки надиктовуванню, записи з пам’яті), наявність інформації про виконавців, реплік оповідачів, здійснення повторних записів, інтерес збирачів до контексту виконання. О. Шалак наголосила, що майже не збереглося спогадів записувачів про їхні методи, які дослідниця розкриває завдяки текстологічному аналізу рукописів та листуванню збирачів. Тематичне коло зацікавлень фольклористів, досліджувані жанри фольклору, методи вивчення зібраного матеріалу витворюють реальну картину розвитку української фольклористики в окремому регіоні.

Оглядаючи збірки, до яких залучено записи українського фольклору із Поділля, аналізуючи рівень систематизації опублікованого матеріалу, науковість передмов, наявність коментарів, додатків, словників, глибину приміток, осмислюючи принципи текстологічного редагування, О. Шалак присвятила другий монографічний розділ – “Український фольклор Поділля на сторінках книжкових і періодичних видань: тематика досліджень, едіція” – історії видання фольклору, зібраного на Поділлі у XIX – на початку XX ст. Авторка визначила типи фольклорних збірок, а також оцінила едіційну практику багатьох українських, російських та польських часописів, які публікували фольклорні записи з Поділля та розвідки, побудовані на подільському фольклорному матеріалі. Проаналізувавши численні публікації на сторінках “Основи”, “Киевской старины”, “Этнографического обозрения”, “Живой старины”, “Зорі”, “Подольских епархиальных ведомостей”, у польських виданнях “Biblioteka Warszawska”, “Wisła”, “Zbiór wiadomości do antropologii krajowej”, а також у часописах “Kraj”, “Wędrowiec” та ін., дослідниця окреслила тематику і теоретичне значення праць, що ґрунтувалися на регіональному фольклорі з Поділля.

Третій розділ монографії О. Шалак – “Внесок польських і російських дослідників українського фольклору Поділля: текстологія, теоретичне осмислення”. Цілеспрямовано, вважає авторка, збирати фольклор Поділля почали тільки на початку XIX ст. Перші записи здійснили польські збирачі: поет Маврицій Гославський, археолог і етнограф Зоріан Доленга-Ходаковський, літератори Вацлав Залеський, Люціан Семенський. Аналізуючи фольклорні зібрання польських дослідників (О. Кольберга, Ч. Неймана, Л. Стандницької, С. Шаблевської та ін.), О. Шалак відзначила їхнє прагнення широко охопити записами різні фольклорні жанри, подати короткі примітки, і, хоч спорадично, але паспортизувати фольклорний матеріал.

До 60-х років XIX ст. переважно серед літераторів побутовала традиція переповідати почуті чи записані прозові фольклорні зразки здебільшого російською чи польською мовою. Такими були видання Л. Семенського “Podania i legendy polskie, ruskie, litewskie” (Poznań, 1845), А. Новосельського “Lud ukraiński, jego pieśni, bajki, podania, klechdy, zabobony, obrzędy, zwyczaje, przysłowia, zagadki, zamawiania, sekreta lekarskie, ubiory, tańce, gry i t.d. / Zebrał i stosownemi uwagami objaśnił Antoni Nowosielski” (Т. I–II, Wilno, 1857). І тільки згодом з’явилися перші спроби відтворювати зразки казок, легенд, переказів та ін. українською мовою, але російською чи польською графікою. Видається важливим, аби авторка ширше охопила аналізом причини змін у такій методиці відтворення почутого і зафіксованого фольклорного матеріалу.

Утім, О. Шалак досить ґрунтовно проаналізувала риси методики польських дослідників українського фольклору Поділля, долучивши оцінки попередників та осмисливши значення фольклорних колекцій польських збирачів. Дослідниця продемонструвала продуктивність текстологічного аналізу, її оригінальне осмислення нерідко маловідомого фактичного матеріалу вводить у широкий фольклористичний обіг нове усвідомлення наукового дискурсу XIX – початку

XX ст., тому її монографія є вагомим внеском до розробки проблем історії української фольклористики.

УДК 821.161.2.09“18”

Регуш Ю. С.,
кандидат філологічних наук,
Бердянський державний педагогічний університет

ШЕВЧЕНКОВІ СВІТИ

Рецензія на книгу Реви Л. Г. Тарас Григорович Шевченко : Людина, Поет, Пророк. Символ України : до 200-ліття від дня народження : збірник наукових статей (Київ : Фенікс, 2014. – 112 с.)

Починаючи з XIX століття, творчість видатного українського письменника Тараса Шевченка завжди була об'єктом ґрунтовного наукового та літературознавчого дослідження. Не зважаючи на те, що про митця написано тисячі статей, розвідок, оглядів та монографій, вивчення життєвого та творчого шляху митця актуальне і сьогодні. Яскравим прикладом цього є збірник наукових статей Л. Реви, який вийшов до 200-ліття від дня народження славетного Кобзаря.

Структура та зміст книги Л. Реви відповідає всім необхідним вимогам, які ставляться до наукових досліджень такого типу. Збірник містить передмову та вісім ґрунтовних наукових статей. У передмові належним чином обґрунтовано актуальність теми, її новаторство, окреслено коло проблем, що потребують розкриття у руслі визначеної тематики. Книга значуща як літературознавче дослідження та джерелознавча розвідка: у ній містяться відомості біографії Тараса Шевченка, аналіз його творчості та бібліографічних видань. У своїй праці Л. Рева проаналізувала маловідомі архівні джерела фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, які розкривають нові сторінки у дослідженні творчості письменника. Матеріали збірника свідчать про ретельне опрацювання дослідницею літературознавчих праць як українських, так і зарубіжних науковців.

У статті “Тарас Шевченко і Святе Письмо” Л. Рева аналізує поезію митця крізь призму християнської ідеї, образів та сюжетів Святого Письма, що мали вплив на творчість митця. Дослідниця спирається на праці таких науковців, як І. Огієнко, О. Кониський, Д. Чижевський, І. Власовський, які зверталися до вивчення означеної проблеми. У другій статті “Шевченко на Черкащині” авторка наголошує на важливості Батьківщини у долі поета. Незаперечною цінністю цієї розвідки є матеріал із фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, містить маловідомі спогади сучасників Тараса Шевченка про перебування митця на Черкащині у 1859 році.

Значущою є третя стаття збірника – “Тарас Шевченко та Микола Костомаров. Суспільно-політичні, естетичні та релігійні світогляди”. Дослідниця наголошує на спільності соціоісторичних, громадсько-політичних, економічних та літературних чинників, що впливали на формування творчої особистості обох письменників. Л. Рева подає відомості з життя Миколи Костомарова, вказує на